

Лекція 4. Українська національна революція (1917–1921 рр.)

План:

- 1. Причини і характер української революції 1917 р.**
- 2. Доба Української Центральної Ради (березень 1917–квітень 1918 р.).**
- 3. Українська Держава (гетьманат П.Скоропадського) (квітень-грудень 1918 р.).**
- 4. Директорія. Відродження УНР (грудень 1918 – листопад 1920 р.).**
- 5. Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР).**

1. Причини і характер української революції 1917 р.

Українська революція 1917–1921 рр. розпочалася в умовах революційних потрясінь, які охопили Російську імперію у березні 1917 р. Її рушійною силою був український народ і його політична еліта, що еволюціонувала від ідей політичної автономії та федерації до усвідомлення державної незалежності України.

Революція була явищем загальноукраїнським. У всіх регіонах розвивався національний рух, створювалися та діяли українські органи влади, політичні партії та громадські інституції, відроджувалася культура.

Цікаво, що термін “Українська революція” був уведений в обіг самими учасниками подій. Це визначення є в працях Михайла Грушевського, Володимира Винниченка, Симона Петлюри, Дмитра Дорошенка та інших діячів доби. Радянська історіографія старанно викорінювала цю дефініцію та поширювала свої поняття – “Велика Жовтнева соціалістична революція” та “Тромадянська війна”. Усе, що не вписувалося в рамки “генеральної лінії партії”, подавалося як “контрреволюційне” та “буржуазне”. Проте, тим часом українські історики в діаспорі досліджували Українську революцію 1917–1921 років. Їх роботу продовжили вітчизняні науковці в незалежній Україні.

Етапи революції 1917–1921 років

- березень 1917 – квітень 1918. Утворення та діяльність Української Центральної Ради, проголошення її Універсалів;
- 29 квітня – 14 грудня 1918. Правління гетьмана Павла Скоропадського;
- грудень 1918 – листопад 1921. Встановлення влади Директорії УНР, розгортання та придушення масштабного повстанського руху.

Причини і передумови революції

1. Залежне і пригноблене становище України, великодержавницька політика щодо неї панівних кіл як Росії, так і Австро-Угорщини.

2. Важке соціальне становище більшості населення. Невирішеність аграрного питання і проблеми соціального захисту робітників.

3. Піднесення українського національно-визвольного руху, організаційне та ідеологічне його оформлення.

Безпосереднім поштовхом до революції стала Перша світова війна, яка загострила проблеми воюючих держав, ослабила і призвела до падіння Російської а згодом Австро-Угорської імперій.

2. Доба Української Центральної Ради (березень 1917–квітень 1918 р.)

Перший етап Української революції розпочався відразу після перемоги російської Лютневої революції у Петрограді.

23 лютого (8 березня) 1917 року у столиці Російської імперії – Петрограді, почалися масові страйки, які переросли в демократичну Лютневу революцію. Державна дума – законодавчий представницький орган країни, – стала в опозицію до уряду. До страйкуючих приєдналися частини столичного гарнізону. 27 лютого (12 березня) вся влада зосередилася в руках Тимчасового комітету Державної думи (Тимчасового уряду). 2 (15) березня члени цього комітету прийняли від імператора Миколи II акт про зречення, Самодержавство впало.

Тимчасовий уряд, визнавши себе правонаступником царського уряду, прагнув зберегти контроль над усіма територіями імперії, зокрема й над Україною. Виконавчу владу в Україні Тимчасовий уряд передав губернським і повітовим комітетам на чолі з комісарами.

Російська революція, стала поштовхом для піднесення національно-визвольного руху українського народу. В Україну звістка про повалення самодержавства прийшла на початку березня 1917 року.

За ініціативою Товариства українських поступовців (ТУП) і Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) у Києві 3 (16) березня 1917 року було скликано представників політичних, громадських, культурних та професійних організацій. Цього ж дня, на засіданні делегатів, було оголошено про створення громадського комітету.

У новоутвореному комітеті не було єдиної думки щодо майбутнього статусу України. Самостійники на чолі з Миколою Міхновським виступали за негайне проголошення незалежності. Автономісти (Володимир Винниченко, Дмитро Дорошенко і їх прихильники з ТУПу) бачили Україну автономною республікою у складі федеративної Росії.

Таким чином, сформувалися два центри національних сил з різними поглядами на державно-політичну організацію. Прагнучи уникнути розколу в національному русі, керівники обох організацій погодилися на створення об'єднаної організації, яка дістала назву Української Центральної Ради (УЦР). Самостійники пішли на об'єднання з федералістами, оскільки сподівалися, що розвиток революції приведе останніх до визнання необхідності незалежності України.

4 (17) березня 1917 р. у Києві з ініціативи Товариства українських поступовців за участю українських політичних партій, українських військовиків, робітників, духовенства, кооператорів, студентства, громадських і культурних організацій (Українське Наукове Товариство, Українське Педагогічне Товариство, Товариство українських техніків і агрономів тощо) було проголошено утворення Української Центральної Ради.

Головою УЦР заочно обрано Михайла Грушевського – видатного українського історика, активного діяча українського національного руху. Його обов'язки тимчасово виконував Володимир Науменко, а заступниками – "товаришами голови" – обрали Дмитра Антоновича і Дмитра Дорошенка.

Одразу 4 березня, УЦР телеграмою повідомила керівників Тимчасового уряду Георгія Львова і Олександра Керенського про своє утворення.

З часом Рада мала скликати український парламент і сформувавати звітний перед ним уряд.

9 (22) березня УЦР видала першу відозву «До українського народу», а коли 14 (27) березня керування перебрав Михайло Грушевський, стала дійсним дійовим центром українського національного руху.

Після скликання Всеукраїнського Національного Конгресу (6(19)–8(21) квітня 1917 р.) УЦР перетворилася на своєрідний парламент, складений з 150 чоловік, обраних від українських політичних партій, професійних і культурних організацій та делегатів від губерній. УЦР з київської організації перетворилася на загальноукраїнську. До Центральної Ради ввійшли представники всіх українських національних партій – Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), Української народної партії (УНП), інших партій і громадсько-політичних груп.

На конгресі обрано нову президію УЦР: голова – Михайло Грушевський, заступники голови – Сергій Єфремов і Володимир Винниченко.

Важливу роль в діяльності УЦР відіграли також Б. Мартос, С. Петлюра, І. Стешенко, П. Христюк та ін. Членами УЦР стали майже всі відомі українські письменники, історики, юристи, діячі кооперації, інші представники інтелектуальної еліти України.

Український Національний Конгрес розглянув принципове питання про автономію України. Соціально-економічних питань він майже не торкався. Резолюція Конгресу вимагала автономії України у федеративній Росії.

До літа 1917 р. Українська національно-демократична революція поглибилась. У червні відбувся II Всеукраїнський військовий з'їзд, який запропонував Центральній Раді більше не звертатися до Центру й оголосити автономію України. Було підтверджено постанову I з'їзду про українізацію армії і затверджено статут Генерального військового комітету.

10 (23) червня 1917 р. на II Всеукраїнському військовому з'їзді було оголошено документ з урочистою назвою "Універсал Української Центральної Ради до українського народу на Україні й поза Україною суцього". I Універсал проголошував автономію України,

Це була відповідь УЦР Тимчасовому уряду на його негативне ставлення до автономної України. Згідно з I Універсалом, *«не відділяючись від усієї Росії... народ український повинен сам господарювати своїм життям»*, закони повинні бути прийняті Всенародними Українськими Зборами. Автором I Універсалу був В. Винниченко. По проголошенню автономії 15 (28) червня був створений Генеральний Секретаріат.

Найвищим державним органом в Україні проголошувалась УЦР. Універсал передбачав скликання Всеукраїнських установчих зборів. Запрошувалися до співпраці усі національні меншини. Запроваджувався всеукраїнський податок "на власну справу". Визнавалася необхідність розробки закону про розподіл поміщицьких земель.

Незабаром було сформовано уряд України – Генеральний секретаріат. Перший український уряд очолив В. Винниченко. Він же взяв на себе обов'язки генерального секретаря внутрішніх справ. Пост генерального писаря зайняв П. Христюк, секретаря військових справ – С. Петлюра, міжнаціональних справ – С. Єфремов, фінансів – Х. Барановський, земельних справ – Б. Мартос. До складу уряду ввійшли найкваліфікованіші й найдосвідченіші фахівці.

Оголошення I Універсалу занепокоїло Тимчасовий уряд. До Києва прибула урядова делегація у складі міністрів О. Керенського, М. Терещенка та І. Церетелі. Після дводенних переговорів окреслились основні засади компромісу, які стали основою II Універсалу, проголошеного на сесії УЦР:

Центральна Рада мала поповнитися представниками інших народів, що проживають в Україні.

Поповнена УЦР утворює Генеральний Секретаріат, склад якого затверджує Тимчасовий уряд.

Центральна Рада починає розробку закону про автономний устрій України, який мають затвердити Всеросійські Установчі Збори. До утвердження даного закону, УЦР зобов'язується не втілювати автономію України.

Формування українського війська повинно було відбуватися під контролем Тимчасового уряду.

Частина українського суспільства розцінила як зраду домовленості УЦР з Тимчасовим урядом. 4 (17) липня 1917 р., з метою проголошення незалежності України відбувся збройний виступ українізованих військових частин – 2-го українського полку імені Павла Полуботка. Акція була придушена російськими військовиками на прохання керівництва УЦР.

4 (17) серпня 1917 р. Тимчасовий уряд Росії видав інструкцію українському Генеральному секретаріатові, якою визначав його своїм представником в Україні. Під нагляд Генерального секретаріату передавалися тільки 4 губернії: Київська, Полтавська, Подільська, Волинська, а також частина Чернігівської без Стародубщини.

8 (21) вересня 1917 – 15 (28) вересня 1917 року за ініціативи УЦР в Києві пройшов З'їзд народів Росії, який схвалив курс Центральної Ради на створення національно-

територіальної автономії для українців та інших національностей у складі федеративної Росії.

Одночасно з цим в українських регіонах йшов процес створення Рад робітничих і солдатських депутатів, що формувалися як місцеві структури влади. Провідну роль у них відігравали російські меншовики, есери. Після лютневої революції в українських губерніях більшовиків налічувалося зовсім мало – не більше 2 тис. осіб. Проте поглиблення політичної і соціально-економічної кризи сприяло зростанню радикальних більшовицьких гасел. До кінця квітня 1917 р. чисельність більшовиків вже перевищила 10 тис. чоловік. Їхній вплив на діяльність Рад посилювався. У середині 1917 р. в Україні налічувалося 202 Ради, в тому числі в Донбасі – 180, що становило 71% від загальної кількості. Під впливом більшовиків вони приймали резолюції щодо негайної передачі влади Радам.

У багатьох містах колишньої імперії відбувалося українське національне піднесення. Українці, що входили до частини Російської імператорської армії та Російського імператорського флоту, збиралися на мітинги, “українізувалися” та визнавали УЦР.

Після захоплення в Петрограді влади більшовиками 25 жовтня (7 листопада) надії на демократичний устрій Росії поступово розвіялися. Тимчасовий уряд Росії було повалено. Більшовики на чолі з В. Леніним сформували Раду народних комісарів Росії (Раднарком; рос. – Совнарком), що стала новим господарем країни. 26 жовтня (8 листопада) більшовики спробували захопити владу в Києві. У ході боїв між ними та прихильниками Тимчасового уряду, УЦР встановила свій контроль над містом. 7 (20) листопада 1917 р. вона з власної ініціативи прийняла III Універсал.

III Універсал проголошував автономію України: створення Української Народної Республіки (УНР) у складі Російської держави. Універсал проголошував: *"...Віднині Україна стає Українською Народною Республікою. Не відділяючись від Російської Республіки й зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб вся республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів. До Установчих Зборів України вся власть творити лад на наших землях, давати закони і правити належить нам, Українській Центральній Раді, і нашому правительству – Генеральному Секретаріатові України".*

До Української Народної Республіки входили території, населені переважно українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія без Криму. Приєднання Курщини, Холмщини, Вороніжчини та інших територій з українським населенням мало вирішуватися шляхом переговорів. Універсал проголошував широку програму соціальних реформ і містив обіцянку розпочати мирні переговори про вихід України з Першої світової війни.

12 (25) листопада 1917 р. по всій Росії, включаючи Україну, пройшли вибори до Всеросійських установчих зборів. На загальних виборах перемогли есери і більшовики. В українських губерніях до 70% голосів отримали українські есери та національні партії.

Майже відразу УНР зазнала більшовицької агресії з боку Росії.

Проголошення Української Народної Республіки викликало невдоволення більшовицького уряду Росії в Петрограді.

У ніч з 29 на 30 листопада (11–12 грудня) 1917 р. більшовики спробували підняти повстання у Києві проти УЦР, але зазнали поразки. Українізовані частини роззброїли їхні загони й вислали з України. У відповідь 4 (14) грудня 1917 р. офіційний Петроград висунув українському уряду ультиматум, вимагаючи припинити роззброєння і, фактично, здати владу. Одночасно з цим більшовики відкрили в Києві Всеукраїнський з'їзд рад, на якому планували заволодіти Центральною Радою шляхом переобрання її складу і керівництва. Попри тиск, 6(19) грудня делегати з'їзду висловили підтримку Центральній Раді і її курсу, проголошеному III Універсалом, а 7 (20) грудня сама Центральна Рада

відхилила ультиматум. Плани більшовицького керівництва були зруйновані й воно розпочало відкриту агресію проти УНР.

9 (22) грудня 1917 р. червоногвардійські загони під командуванням Володимира Антонова-Овсієнка, надіслані російським урядом, окупували український Харків. 11 (24) грудня 1917 р. більшовики відкрили у завойованому місті альтернативний Всеукраїнський з'їзд рад, що проголосив утворення Радянської Української Народної Республіки зі столицею у Харкові як автономії радянської Росії. 17 (30) грудня 1917 р. керівний орган цього утворення – Центральний виконавчий комітет (ЦВК) на чолі з Юхимом Медведевим – видав маніфест про скинення влади Центральної Ради, скасував заборону на вивіз українського хліба до Росії, встановлену українським урядом, і офіційно закликав Раду народних комісарів на допомогу. 25 грудня 1917 (7 січня 1918) року 30-тисячна російська більшовицька армія розпочала загальний наступ на Київ.

25 грудня більшовики захопили Харків і, наступаючи звідти, також Лозову, Катеринослав (Дніпро) (9.01.1918).

У розпалі бойових дій УЦР проголосила незалежність УНР.

9 (22) січня 1918 р. УЦР прийняла IV Універсал. Він проголошував незалежність Української Народної Республіки від Росії і закликав українців на боротьбу з більшовиками: "Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу... всіх громадян самостійної Української Народної Республіки кличемо непохитно стояти на сторожі добутої волі та прав нашого народу і всіма силами боронити свою долю від усіх ворогів селянсько-робітничої самостійної Республіки Української".

11 (24) грудня 1917 р. український уряд звернувся до міжнародної спільноти з нотою, в якій заявив, що здійснюватиме міжнародні відносини незалежно від Росії. 28 грудня 1917 (10 січня 1918) р. українська делегація, очолювана Всеволодом Голубовичем, а згодом Олександром Севрюком, приєдналася до мирних переговорів у Брест-Литовську, що велися між країнами Четверного союзу та більшовиками. Українці домагалися закінчення Першої світової війни на українській ділянці фронту. Також обговорювалося питання про входження Галичини, Буковини, Закарпаття, Холмщини й Підляшшя до складу УНР, або утворення з цих земель національно-територіальної автономії у складі Австро-Угорщини.

Між тим, наступ Російських військ на сході України продовжувався.

15 січня вони зайняли Олександрівськ (Запоріжжя), 20 січня – Полтаву. Брянська група захопила Глухів (19.01.) і Конотоп (16.01.)

В середині січня розпочалися бої українських частин з силами 7-ої червоної армії, що розгорнула наступ від Жмеринки на Браїлів і Вінницю та зайняли Ямпільський повіт. 17 (4) січня червоні ради депутатів взяли владу в містах Лебедин та Старобільську. За допомогою червоногвардійського загону було встановлено радянську владу у Верхньодніпровську; червоногвардійські загони, що прибули з РСФРР, вступили в Борзну. В ніч на 18 (5) січня 6 ешелонів революціонізованих частин 2-го Гвардійського корпусу 7-ї армії зайняли Браїлів.

Одночасно група Михайла Муравйова, наступаючи з Полтави, захопила Ромодан, а звідти на північ – Бахмач (27.01), де зішлись 3 російські групи, які під командуванням Муравйова почали наступ на Київ. Українська Центральна Рада для захисту столиці вислала військові частини, сформовані з добровольців, на Полтаву і Бахмач.

14 (27) січня 1918 року в Одесі та Миколаєві спалахнули більшовицькі повстання.

16 (29) січня 1918 року відбувся бій під Крутами в якому Студентський Курінь з 300 бійців був розбитий 4-тисячним більшовицьким загonom. Незважаючи на таку перевагу, муравйовці втратили 350 вояків, після чого 50 студентів-добровольців, взятих у полон, було розстріляно. Того ж дня в Києві спалахнуло більшовицьке повстання робітників на заводі «Арсенал». 23 січня (4 лютого) 1918 року його придушили вояки куреня Січових Стрільців та Вільного Козацтва. Перед лицем більшовицької загрози

2 лютого 1918 р. УЦР і її уряд перебрались з Києва до Вінниці. Наступ російських червоногвардійців з Бахмача і Лубнів на Київ тривав, і 8 лютого 1918 р. український уряд залишив столицю. 26 січня (8 лютого) 1918 р. більшовицькі війська під командуванням Муравйова захопили Київ, столицю УНР. Три дні в місті тривав терор, спрямований проти антибільшовицьких сил.

Незважаючи на героїзм під Крутами та в інших нерівних боях, українські війська відступили.

27 січня (9 лютого) 1918 р УНР уклала у Бресті мирний договір між УНР та Центральними державами. Сторони обумовили кордони України, встановлення дипломатичних відносин, а також економічних зв'язків. УНР звернулася до Німеччини й Австро-Угорщини з проханням надати їй допомогу в боротьбі з більшовицькими військами, що в цей час зайняли Київ.

Після підписання мирного договору, війська Німеччини, а згодом і Австро-Угорщини вступили на територію України. Більшовиків вимусили покинути територію УНР. Центральна Рада повернулася до Києва.

Проте прихід іноземців викликав складну політичну ситуацію. Незважаючи на те, що Центральна Рада розпочала аграрну реформу, розгортала державне будівництво, частина населення вже не сприймала її як ефективну владу, прагнучи утвердження сильної влади. Лівий радикалізм і революційне соціалістичне реформаторство лідерів УНР не влаштовували також і німців та австрійців. Вони розпустили Центральну Раду і привели до влади консервативні сили на чолі з Павлом Скоропадським.

3. Українська Держава (гетьманат П.Скоропадського) (квітень-грудень 1918 р.)

29 квітня 1918 р. у Києві з'їзд українських хліборобів (близько 8 тис. осіб), скликаний за ініціативою «Союзу земельних власників», проголосив Гетьманом України П. Скоропадського. Центральна Рада була розігнана німецькими військами.

Прихід гетьмана до влади відбувся майже безкровно. Причин такого переходу влади від Центральної Ради до влади гетьмана було декілька.

1. Помилки представників Центральної Ради, що похитнули її авторитет:
 - невизначеність у політичній спрямованості;
 - байдужість до вирішення важливих соціальних та релігійних проблем;
 - ігнорування інтересів заможних громадян;
 - відсутність усвідомлення щодо творення армії.

2. П. Скоропадського підтримувала німецько-австрійська армія, адже Центральна Рада не виконувала своїх зобов'язань в результаті Брест-Литовського мирного договору.

3. Економічний занепад країни після Світової війни та війни проти більшовицької Росії. Слабкість державної влади, яку розривала боротьба між Центральною Радою, Тимчасовим урядом та більшовиками Все це спричинило анархію, безробіття, економічну кризу та навіть голод.

4. Непорозуміння всередині самої Центральної Ради, що призвели до ослаблення важливих політичних партій – Української соціал-демократичної робітничої партії та партії Українських соціалістів-революціонерів. На цьому фоні опорою П. Скоропадського стала Українська демократично-хліборобська партія.

Серед населення посилювалися прагнення до припинення соціалістичних експериментів влади, спокою, законності, відновлення порядку

Гетьмана П. Скоропадського підтримували праві сили:

- заможні громадяни – володарі приватної власності;
- вільні козаки;
- імперські сили проросійського спрямування з ідеєю «єдиної та неділимої Російської імперії»;
- старі чиновники, які прагнули стабільності.

Отже, Центральна Рада робила «ставку» на ліві сили (менш заможні верстви), а гетьман – на праві сили – тобто середній клас.

П. Скоропадський (нар. 1873 р.) – почесний отаман Вільного козацтва – нащадок козацького гетьманського роду. Дитячі роки провів у родинному маєтку на Полтавщині, був наближений до царського двору, в роки Першої світової війни почергово командував полком, дивізією, армійським корпусом, був організатором в Україні Вільного козацтва.

Гетьман звернувся з «Грамотою до всього українського народу і оголосив «Закони про тимчасовий державний устрій України», в основу яких була покладена ідея сильної влади. Центральна Рада, Мала Рада, земельні комітети розпускалися, закони Центральної Ради й Тимчасового російського уряду скасовувалися. За Україною закріплювалася нова офіційна назва «Українська держава».

Фактично «до обрання Сейму» встановлювався тимчасовий диктаторський режим. Гетьману належала вся повнота законодавчої й виконавчої влади. Гетьман призначав отамана (голову) Ради міністрів, затверджував і скасовував склад уряду, виступав найвищою посадовою особою у зовнішньополітичних справах, верховним воєначальником. Він мав право оголошувати амністію, а також воєнний чи надзвичайний стан.

Головою гетьманського уряду – Ради міністрів – було призначено нащадка козацького роду Федора Лизогуба, октябриста за партійною належністю, який був головою Полтавського земства. Міністром закордонних справ став Дмитро Дорошенко – історика, який у роки Першої світової війни був генерал-губернатором Галичини та Буковини, а згодом членом Центральної Ради. Міністром освіти та мистецтва призначено кадета Миколу Василенка. Міністерство юстиції очолив син відомого етнографа Павла Чубинського, професор криміналістики Харківського університету Михайло Чубинський.

Для періоду гетьманату характерним є розвиток інституту державної служби. В основу вимог до держслужбовців були покладені не їхні політичні уподобання, а професійні ознаки. Всі, хто перебували чи поступали на державну службу, а також військові й судді мали принести «урочисту обітницю» на вірність Українській державі.

В період Гетьманату була розбудована дієва регіональна адміністрація, яка намагалася встановити порядок у суспільстві. Вона контролювала найбільшу за весь час Української революції в територію, а також вела переговори про входження до складу Української Держави Криму та Кубані.

У губерніях, повітах із місцевих поміщиків та земських діячів призначалися старости (замість посад губернаторів), яким належала вся повнота влади на місцях, поновлювався колишній інститут «земських начальників», утворювалися повітові та губернські ради у сільських справах. Міську і повітову міліцію замінено на державну варту.

Сподіваючись знайти соціальну опору режиму у середовищі заможних селян, Гетьман виділив їх в окрему категорію громадян – козаків. Новий закон про вибори до земств вводив куріальну систему виборів (право голосу давало нерухоме майно, підприємство, або стан і освіта), яка мала привести до того, що земське життя скеровували представники вищих станів та заможні хлібороби.

В липні було створено Державний Сенат на чолі з Президентом, який складався з Адміністративного, Цивільного і Карного Генеральних Судів.

Головним зовнішньополітичним пріоритетом нової влади була боротьба за визнання української держави іншими країнами. За часів гетьманату Україну визнали 30 країн, 10 з них відкрили свої дипломатичні місії у Києві. Україна мала своїх представників у 23 державах. Уряд П. Скоропадського розширив міжнародні контакти з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Швейцарією, Туреччиною, Польщею, скандинавськими країнами, Францією, Англією.

Протягом травня-червня 1918 р. у Києві відбувалися російсько-українські переговори. Російську делегацію очолював Х. Раковський, Українську – С. Шелухін.

Основними питаннями, що обговорювались були питання про припинення воєнних дій, справи фінансів, транспорту, налагодження діяльності пошти, справи обміну полоненими. РРФСР визнала Україну як самостійну державу і 12 червня підписала з нею угоду про припинення війни.

У внутрішній політиці головним було аграрне питання. Створена Вища земська комісія на чолі з гетьманом підготувала законопроект, за яким великі землеволодіння мали обов'язково викуповуватися й розподілятися між селянами – максимально по 25 десятин на кожного. Але цей законопроект не вдалося здійснити.

Було налагоджено роботу Міністерства фінансів, збалансовано державний бюджет. Павло Скоропадський запровадив і зміцнював національну валюту – гривню, яка забезпечувалась природними багатствами і цукром. Заснував низку українських банків.

Нова влада діяла звичними для дореволюційних часів репресивними методами, які дали певний результат.

За доби гетьманату посилено дисципліну на виробництві. Встановлено 12-годинний робочий день. Було заборонено страйки.

Запрацювали залізниці, поштово-телеграфний зв'язок.

Значних успіхів було досягнуто в галузі освіти, науки, культури.

Було прийнято закон про обов'язкове навчання українській мові та літературі, історії та географії України.

Проводилась українізація державного апарату, військових частин, загальноосвітньої школи. Восени 1918 р. в Українській Державі вже діяло 150 українських гімназій. Відкриваються два державних українських університети – у Кам'янці-Подільському (1 липня; ректор І. Огієнко) та у Києві (17 вересня; на базі Українського народного університету). У інших університетах – Київському, Харківському, Одеському – почали працювати кафедри української мови, літератури, історії та права.

У листопаді 1918 р. було створено Українську Академію наук. Наказом П. Скоропадського призначаються перші 12 академіків. Серед перших академіків були – Д. Багалій (історик, філософ), А. Кримський (філолог, сходознавець), В. Вернадський (філософ, природознавець), М. Туган-Барановський (економіст), О. Левицький (історик). Президентом Академії Наук став Володимир Вернадський.

Гетьман не шкодував грошей на культурні заклади. Було створено Національну бібліотеку, Український історичний музей, Національну галерею мистецтв, Український театр драми та опери, Державний Народний Театр під керівництвом Панаса Саксаганського, «Молодий театр» Л. Курбаса та інші культурні заклади. У цей період в Харкові була створена перша оперна школа, а також Музично-драматичний інститут імені Лисенка. Було засновано багато бібліотек, музеїв різного спрямування, музичних колективів..

Започатковувався Державний український архів.

Підвищився авторитет Української Православної Церкви. У червні-липні та листопаді 1918 р. скликано дві сесії Всеукраїнського церковного Собору, який здобув автономний статус Українській Православній Церкві та став важливим етапом на шляху створення Української автокефальної православної церкви.

16 жовтня було видано Універсал про відродження козацтва як соціальної бази режиму і армії. Почалась організація добровільних дружин для охорони законності та правопорядку.

Розпочалося створення національної армії та морського флоту.

Було переформовано військові частини. Найбоєздатнішими були окрема Запорізька і Сердюцька дивізії, переформований полк Січових Стрільців, дивізія Сірожупанників, йшов подальший процес організації козацтва. У липні 1918 р. міністерство морських справ ухвалило закони про уніформу і військові прапори українського флоту. Так було сформовано 60-тисячну регулярну армію.

Амбітна військова реформа не була завершена через несприятливу зовнішню та внутрішньополітичну ситуацію.

Водночас, становище трудящих значно погіршилося. Власники фабрик і заводів, намагаючись ліквідувати здобутки робітників періоду революції, застосовували так звані локауті – зупиняли підприємства, а потім наймали слухняну й дешеву робочу силу.

Колишні власники заводів і фабрик, поміщики намагалися за підтримки гетьманських властей та німецько-австрійських військ повернути втрачене майно. Селяни не бажали віддавати конфісковані у великих землевласників землю та реманент і розгорнули партизанську війну, палили маєтки, чинили збройний опір. Найбільшого розмаху селянська війна набула на Київщині, де повсталих очолив український есер Микола Шинкар, на Чернігівщині, де діяв більшовик Микола Кропив'янський, на Катеринославщині, де активно діяли загони Нестора Махна, який поділяв анархістські ідеї.

Проти гетьманату виступала і більшість українських політичних партій. У серпні 1918 р. УСДРП, УПСР (центральна течія), соціалісти-самостійники увійшли до міжпартійного Національного Союзу, який проголосив необхідність утворення самостійної української держави парламентського типу.

Позиції гетьманату послабились, основними причинами цього були:

- Залежність гетьмана і його уряду від німецько-австрійських військ. Для виконання союзницьких зобов'язань щодо постачання продуктів за надану військову допомогу здійснювалися акції примусового стягнення їх з населення.

- Орієнтація П. Скоропадського у внутрішній політиці на поміщиків та великих промисловців. Здійснювалося повернення розграбованого більшовиками і розподіленого майна колишніх заможних власників.

- Опозиція до гетьманського уряду робітників, селянства, національної інтелігенції, багатьох партій через непопулярну економічну, соціальну політику, згортання демократичних прав і свобод.

- Велика кількість росіян при владі. Отримавши державні посади, вони виступали проти самостійності Української Держави.

- Національно орієнтовані сили були невдоволені «Актом про федерацію з небільшовицькою Росією».

- Розгортання збройної боротьби проти гетьманського режиму та австро-німецьких військ.

Серед вразливих кроків політики Гетьманату була консервативна аграрна реформа, зорієнтована на великих землевласників і буржуазію. Це відштовхнуло від влади селян, національну інтелігенцію, робітників, які розпочали активну боротьбу як проти німців, так і проти П.Скоропадського.

Терпіння опозиції переповнилось після 14 листопада 1918 р., коли гетьман опублікував грамоту про федерацію України з небільшовицькою Росією. Для виконання цього завдання було створено уряд проросійської орієнтації. Подібні дії ще більше загострили ситуацію в Україні і привели до краху Гетьманщини в грудні 1918 р.

4. Директорія. Відродження УНР (грудень 1918 – листопад 1920 р.)

Погіршення становища робітників і селян, повернення поміщиків, що відбирали за допомогою збройних загонів гетьмана землю, повна залежність гетьманської влади від Німеччини та Австро-Угорщини, поразка держав Четверного союзу призвели до краху Гетьманату. На початку листопада 1918 р., коли він став очевидним, П. Скоропадський вирішив сформувавати новий кабінет, зорієнтований на Антанту. Але остання допускала в крайньому разі лише федерацію народів колишньої Російської імперії. Під загрозою міжнародної ізоляції П. Скоропадський оголосив про федерацію України з "майбутньою", небільшовицькою Росією. Ця ідея остаточно відштовхнула від нього українських патріотів.

У ніч на 14 листопада 1918 р. на таємному засіданні керівництва українських політичних партій, об'єднаних в Національний союз, було створено новий орган – Директорію на чолі з В. Винниченком. Командуючим військами став С. Петлюра. Крім них, до складу Директорії увійшли Ф. Швець, П. Андрієвський і А. Макаренко.

Ядро військ Директорії становив полк українських січових стрільців полковника Є. Коновальця, що дислокувався у Білій Церкві. Звідти 16 листопада повстанці повели наступ на Київ, де вибухнуло повстання. Крім того, розгортався партизанський рух. Гетьман втрачав контроль над країною, його військові сили танули. 14 грудня 1918 р. повстанці здобули перемогу в Києві. Зрікшись влади, П. Скоропадський подався до Німеччини.

Незабаром після вступу до Києва повстанських військ, 19 грудня 1918 р. туди урочисто в'їхала Директорія. 26 грудня в Декларації – програмному документі нової влади – було проголошено відновлення Української Народної Республіки з республіканською формою державного устрою, відновлення законів УНР часів Центральної Ради, і призначено перший уряд на чолі з В. Чехівським – Раду Народних Міністрів.

В основу будівництва держави було покладено так званий «трудовий принцип», відповідно до якого влада повинна була належати трудовим радам.

Вища законодавча влада передавалася Трудовому конгресові – своєрідному парламентові, сформованому з селянських і робітничих депутатів, представників інтелігенції (без участі нетрудових класів – поміщиків і капіталістів). Виконавча влада – уряду (Раді Народних Міністрів), а на місцях – трудовим радам селян, робітничому класу, трудовій інтелігенції; зазначалося, що уряд представлятиме інтереси робітників, селян і трудової інтелігенції.

За дорученням Директорії уряд скасував гетьманське законодавство і відновив дію законів УНР, ухвалив нові законодавчі акти – про передачу поміщицької землі селянам без викупу (8 січня 1919 р.), закон про автокефалію Української православної церкви (1 січня 1919 р.), закон про скликання Трудового конгресу України (5 січня 1919 р.) та ін.

Зокрема, 8 січня 1919 р. було видано земельний закон, яким скасовувалась приватна власність на землю. Наголошувалось, що користуватися землею можуть «усі громадяни, які обробляють землю своїми руками». Але у руках заможних селян залишалися ділянки площею до 15 десятин, а власність польських, австрійських та німецьких поміщиків взагалі залишалася недоторканою. Були відсутні визначені строки аграрного реформування, бракувало адміністративного апарату для їх виконання.

Директорія прийняла постанову про негайне звільнення всіх призначених за гетьманату чиновників. Запроваджувався державний контроль над виробництвом і розподілом продукції. Відновлювалися 8-годинний робочий день, права на колективні договори, страйки, права профспілок. Нова влада заявила про запровадження демократичних свобод.

Директорія безрозбірливо закривала утворені за гетьмана установи, інтелігенція була позбавлена усіх політичних прав.

Суперечлива політика Директорії, відсутність єдності поглядів та політичної орієнтації серед українських лідерів, їх особисте протистояння призвели до того, що від неї почали відходити не лише представники лівих течій українських соціалістів, а й трудове селянство, інші верстви населення.

Згідно з домовленістю у Фастові 1 грудня 1918 р. УНР об'єднувалася з ЗУНР. 22 січня 1919 р. на Софійському майдані у Києві урочисто проголошено це возз'єднання в єдину соборну державу – Акт Злуки Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) і УНР.

До складу Директорії УНР увійшов Є. Петрушевич – Президент Української Національної Ради ЗУНР (Українська Національна Рада ЗУНР-ЗОУНР (УНРада) – вищий

законодавчий орган Західно-Української Народної Республіки – Західної Облaсті Української Народної Республіки. Створена 18 жовтня 1918 у Львові).

23–28 січня 1919 р. в Києві відбувся Трудовий конгрес України (Конгрес трудового народу) (400 делегатів), який висловив довіру Директорії. Трудовий конгрес, забезпечив широку представницьку основу української влади. Сесія Трудового конгресу, який виконував роль передпарламенту об'єднаної України, враховуючи загострення воєнно-політичної ситуації в державі, тимчасово передала всю законодавчу, виконавчу і судову владу Директорії УНР. Голові Директорії доручили здійснювати функції глави держави.

На цьому Конгресі були присутні також і делегати від ЗУНР. Хоча спроба возз'єднання двох українських держав лишилася декларацією. Польські війська методично витісняли армію ЗУНР з території Галичини. Існування УНР ставало дедалі більш проблематичним з огляду на вторгнення радянських військ.

Невдовзі всередині Директорії розгорілися суперечки щодо форми державності України, шляхів її розвитку, загострилося й особисте суперництво між В. Винниченком і С. Петлюрою.

Директорія почала втрачати авторитет. Декларуючи відданість інтересам селян, нова влада здійснювала надто обережну політику: терміни й порядок поділу поміщицьких земель не визначалися. Директорія заявила про свою солідарність із робітниками, але водночас придушувала страйки, забороняла діяльність робітничих організацій політичного характеру і навіть розганяла профспілки.

На місцях реальна влада зосереджувалася у виборних отаманів напівпартизанських загонів, які вдавалися до самоуправства, організували погроми єврейського населення. Деякі з отаманів (зокрема, Григор'єв) пізніше перейшли на бік радянської влади.

Антанта, яка восени 1918 р. висадила свої війська на Півдні України, відмовлялася визнати Директорію. 23 листопада в київських та одеських газетах було надруковано Декларацію Антанти про початок інтервенції в Україні. Заявлялося, що Антанта висадить свої війська з метою подолання анархії та дотримання порядку. Наприкінці листопада англо-французька ескадра увійшла в Чорне море і стала на рейдах Севастополя та Одеси. 11 грудня до Одеси увійшли частини Директорії. На деякий час місто було розділено на кілька зон. 18 грудня офіцери-добровольці під командуванням генерала Гришина-Алмазова (які до того перебували під французькою охороною в зоні порту) перейшли в наступ та вибили українські війська за межі міста. Пізніше (у січні 1919 р.) французькі війська зайняли Миколаїв, в якому ще залишилась німецька окупаційна дивізія. Навесні 1919 р. до інтервенції приєдналися грецькі частини. Представники французького командування в Одесі на переговорах з представниками Директорії в брутальній формі вимагали її реорганізації (зокрема виведення з її складу В. Винниченка), обіцяючи за певних обставин підтримку в боротьбі з більшовиками.

На сході і півночі Директорії протистояли війська Червоної армії, на заході – польська армія Пілсудського, на півдні, крім Антанти, добровольчі війська генерала Денікіна. В цей час у Криму діяв Кримський крайовий уряд на чолі з Соломоном Кримом, який повністю залежав від командування військ Добровольчої армії (Соломон Крим – землевласник, підприємець, меценат, учений-агроном; голова 2-го Кримського крайового уряду (листопад 1918 – березень/квітень 1919); член партії кадетів, учасник і провідник караїмського руху). Білогвардійці повели наступ на північ від Азовського моря.

Деякі українські партії стали на шлях боротьби з Директорією. Так, боротьбисти організували повстанський рух на Полтавщині, їх підтримував також на Херсонщині отаман Григор'єв. У січні 1919 р. від УСДРП відколотася група Мазуренка, так звані "незалежники", які незабаром уклали угоду з більшовиками про боротьбу з Директорією. Не вдалося Директорії знайти спільної мови і з Махном, який наприкінці грудня 1918 р. спільно з більшовиками спробував захопити Катеринослав.

Наприкінці січня – на початку лютого у Москві відбулися переговори між делегаціями Директорії (голова С. Мазуренко) та РНК РСФРР (голова Д. Мануїльський) про припинення наступу російських радянських військ в Україні. Переговори закінчились безрезультатно. 2 лютого Директорія виїхала до Вінниці, більше вона до Києва не поверталася.

Спроби військ Петлюри протистояти радянським частинам успіхом не увінчалися. Його не підтримали Антанта і Денікін. До того ж військові підрозділи, підпорядковані Директорії, в багатьох випадках являли собою напівпартизанські загони. Вони добре воювали неподалік місць проживання, але розпадалися при виході в інші регіони, втрачали боєздатність за несприятливих обставин. Свою роль відіграла й агітація більшовиків з обіцянками ліквідації приватної власності на землю, загального зрівняльного її поділу. Це сприяло поширенню прорадянських настроїв, які охопили і військо УНР. Якщо на початку свого правління Директорія мала 100-тис. армію, то наприкінці січня 1919 р. – всього 21 тис. чоловік.

Після виїзду у лютому 1919 р. з Києва склад та місце перебування Директорії неодноразово мінялися залежно від воєнної обстановки (Проскурів, Рівне, Кам'янець-Подільський та ін.).

Шукаючи порозуміння з Антантою, Директорія домогалася визнання суверенітету УНР, надання їй допомоги в боротьбі з більшовиками, допущення української делегації до участі в роботі Паризької мирної конференції та ін. Проте французьке командування на переговорах з українською стороною на початку лютого 1919 р. висунуло свої умови: реорганізувати Директорію та уряд, вивести з них В. Винниченка, С. Петлюру й В. Чехівського, створити 300-тисячну армію й підпорядкувати її союзному командуванню, передати тимчасово залізницю та фінанси України під контроль Франції та ін.

Неспроможність дійти до перемир'я з більшовиками призвела до відставки В. Винниченка та Голови Ради Народних Міністрів В. Чехівського. С. Петлюра виходить зі складу УСДРП. Він фактично зосереджує основні важелі влади в своїх руках і 13 лютого формує новий склад Ради народних міністрів на чолі з безпартійним С. Остапенком.

Консервативний уряд С. Остапенка виявився бездіяльним, не шукав підтримки серед народу, не видав жодного програмного документа з роз'ясненням своєї політики. Тому він опинився в повній ізоляції. У березні 1919 р. з'ясувалося, що Антанта не має достатніх сил для розгортання воєнних дій в Україні й Росії. Стало очевидно, що орієнтація на Антанту зазнала невдачі. Прорадянські настрої охопили українських есерів і есдеків, поширилися й на армію УНР. Зміни в урядових структурах стали поворотним моментом в діяльності Директорії УНР і загалом в історії Української революції, яка вступила в добу затяжної і трагічної кризи.

Після відрядження за кордон у листопаді 1919 р. А. Макаренка і Ф. Швеця Директорія припинила своє існування як колективний орган.

Увесь період УНР вела важкі бої за незалежність і територіальну цілісність. Контрнаступи березня 1919-го, Офензива на Київ–Одесу, Перший Зимовий похід засвідчили волю українців до боротьби. Укладання Варшавської угоди заклало фундамент тривалого українсько-польського альянсу і надало примарний шанс на перемогу навесні 1920 року. Проте навіть кинуті союзником напризволяще українські вояки не полишали спроб закріпитися на рідних землях. До листопада 1921 року тривав масовий повстанський рух.

Наприкінці 1920 р. Директорія остаточно втрачає контроль над територією України.

Згідно з законом про Тимчасове Верховне управління та порядок законодавства в УНР від 12 листопада 1920 р. Директорія скасовувалась, С. Петлюра став одноосібним носієм верховної влади в державі.

1921 року територія республіки була анексована за результатами Ризького договору 18 березня 1921 р. між Польщею, з одного боку, та Радянською Росією і також, формально, її маріонеткою УСРР з іншого.

Протягом 12 листопада 1920 – 22 серпня 1992 р. Уряд республіки перебував у вигнанні, а потім передав свої повноваження уряду незалежної України.

Причинами падіння Директорії були нерішучість, а нерідко й невизначеність внутрішньої політики, протистояння різних політичних сил, невміння створити міцний державний апарат і широку соціальну основу. Одним із вирішальних чинників поразки Директорії стало зовнішнє втручання, насамперед Радянської Росії, а також Антанти і Польщі, які ввели свої військові частини в Україну.

5. Західноукраїнська народна республіка (ЗУНР)

Після закінчення Першої світової війни на руїнах Австро-Угорської монархії виникла Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР).

Ще 25 березня 1918 р. у Львові відбувся з'їзд "мужів довір'я" – представників українських політичних партій Галичини, в якому взяло участь 500 чоловік. Він схвалив Брестську мирну угоду УНР з Четверним союзом, висловився за створення в Галичині окремого українського державного утворення – коронного краю в межах Австро-Угорщини.

В умовах розпаду Австро-Угорщини 18 жовтня 1918 р. українські депутати австрійського парламенту, сеймів Галичини та Буковини, представники українських політичних партій на своєму засіданні у Львові заснували Українську Національну Раду. 19 жовтня вона ухвалила резолюцію про утворення на українських етнічних землях, що входили до складу Австро-Угорщини (Галичина, Буковина, Закарпаття), української держави.

20 жовтня у Львові відбулася політична демонстрація українців на підтримку цього рішення.

У ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. Українською Національною Радою силами Українських січових стрільців у Галичині відбулося українське повстання з метою встановлення влади Української Держави (названої згодом «Західноукраїнська Народна Республіка»). Стрілецькі частини, очолювані полковником Дмитром Вітовським, зайняли всі найважливіші урядові установи у місті (крім залізничного вокзалу, що стало однією з помилок і причиною втрати Львова).

Ці події отримали назву Листопадовий чин (Листопадова революція, Листопадовий зрив).

1 листопада 1918 р. Українська Національна Рада виступила з відозвою, в якій повідомлялося про взяття нею влади. Наступного дня під контроль українських організацій були поставлені інші міста краю.

Однак вже опівдні 1 листопада польські військово-політичні сили підняли заколот у Львові. По суті, Польща розпочала польсько-українську війну для захоплення Галичини. Ця війна продовжувалася з 1 листопада 1918 р. по 17 липня 1919 р., доки галицька армія залишила свою територію і відступила за Збруч до Наддніпрянської України.

Бої за Львів тривали три тижні. У цих складних умовах 11 листопада 1918 р. Українська Національна Рада створила виконавчий орган (уряд) – Державний Секретаріат, який очолив К. Левицький.

13 листопада було ухвалено Тимчасовий основний закон, згідно з яким новоутворена українська держава отримала назву Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР), визначалися її кордони, герб і прапор (золотий лев на синьому тлі). Закон визначав територію ЗУНР, яка включала українські етнічні землі і охоплювала Галичину, Буковину і Закарпаття. Територія ЗУНР становила 70 тис. км²,

населення – 6 млн осіб. Президентом республіки став Голова Української Національної Ради Є. Петрушевич.

Тимчасовий Основний закон ЗУНР був з часом доповнений цілим рядом законів: про організацію війська (13 листопада 1918 р.), тимчасову адміністрацію (15 листопада 1918 р.), тимчасову організацію судівництва (16 листопада і 21 листопада 1918 р.), державну мову (1 січня 1919 р.), шкільництво (13 лютого 1919 р.), громадянство (8 квітня 1919 р.), земельну реформу (14 квітня 1919 р.).

Авторитет нової влади серед населення був беззаперечний. Уряд дотримувався поміркованого ліберально-демократичного спрямування, прагнув демократичних реформ зі збереженням класового миру в суспільстві. Було запроваджено 8-годинний робочий день. Національні меншини дістали широкі права, їх представникам у майбутньому парламенті було обіцяно 30% депутатських місць.

У адміністративно-територіальному відношенні до складу ЗУНР входили 40 повітів, очолюваних державними повітовими комісарами. Спочатку їх обирали громади на повітових Національних Радах, потім це право передали Державному Секретаріату внутрішніх справ. Дорадчим органом при державних повітових комісарах були повітові Українські Національні Ради.

Державні повітові комісари керували фактично всіма цивільними організаціями і справами повіту, окрім війська, суду, залізниць, пошти, телеграфу (ці функції виконували спеціальні повітові та окружні коменданти). Були повіти, де Ради мали вирішальний і контрольний голос; розташовані у прифронтовій смузі взагалі не збирались. Державний секретаріат розробив «Закон про повітові трудові ради», за яким нова адміністрація повітів обиралася загальним голосуванням, комісари ставали їй підконтрольними.

13 лютого 1919 р. був прийнятий «Закон про основи шкільництва». Згідно з ним: 1) українська мова проголошувалась основною у всіх державних школах; 2) публічні школи оголошені державними, вчителі – державним службовцями; 3) дозволено засновувати приватні школи (за умови, що власник є громадянином ЗУНР, буде виконувати Закони ЗУНР); 4) за національними меншостями (поляками, євреями) визнано «право на навчання в школі рідною мовою».

Спеціальним законом від 14 лютого 1919 р. націоналізовано ряд українських приватних гімназій та учительські жіночі семінарії в Коломиї, Львові, Тернополі.

Всього було відкрито 30 українських середніх шкіл. в тому числі 20 гімназій, 3 реальні школи, 7 учительських чоловічих і жіночих семінарій. Українізація проходила з труднощами, бракувало дипломованих вчителів (більшість була в лавах УГА), тому працювали старшокурсники університетів. Було закрито немало старших класів.

Наслідком активної зовнішньополітичної діяльності ЗУНР стало відкриття посольств в Австрії, Угорщині і Німеччині й дипломатичних представництв у Чехословаччині, Канаді, США, Бразилії, Італії та ін.

Із самого початку ЗУНР опинилася у надзвичайно складних політичних та міжнародних умовах. Польський заколот 1 листопада 1918 р. означав початок кровопролитної польсько-української війни, яка тривала спочатку з перемінним успіхом. У ніч з 19 на 20 листопада під польським тиском війська ЗУНР залишили Львів. Державний секретаріат переїхав до м. Тернополя.

Для вигнання інтервентів за межі української етнічної території уряд ЗУНР приступив до організації регулярної Галицької армії – УГА. До весни 1919 р. вона нараховувала понад 100 тис. чоловік. Проте Польща збільшувала свої сили значно швидше. Вирішальне значення мала військово-економічна і дипломатична підтримка Польщі державами Антанти.

Сподівання українців на безсторонність і справедливість країн Антанти, її підтримку в справедливому задоволенні прагнень українства Галичини, бажання припинити кровопролитний конфлікт з поляками були важливим чинником відходу українських військ зі Львова і ряду інших міст. Але ці надії виявилися марними. Польща

не збиралася відмовлятися від своїх претензій на Галичину, польські війська вели себе брутально. Якщо українську владу у Львові було встановлено без жодного і пострілу, то прихід польських військ супроводжувався кровопролиттям, бандитизмом, погромами.

Керівництво ЗУНР та УНР прагнули здійснити віковичну мрію українців про об'єднання своїх земель. 3 січня 1919 р. на сесії Української Національної Ради у Станіславі була прийнята ухвала про об'єднання (злуку) ЗУНР і УНР в одну соборну державу. 22 січня 1919 р., як уже згадувалось вище, в Києві на Софійському майдані було проголошено Акт злуки українських земель в одну незалежну Українську Народну республіку. Всі ці рішення були схвалені 23 січня 1919 р. Трудовим конгресом України. Назву ЗУНР було замінено на Західну область Української Народної Республіки (ЗОУНР), якій забезпечувалась територіальна автономія. Передбачалося скликання Установчих зборів єдиної держави. Але в умовах іноземного вторгнення ці рішення залишились більшою мірою нереалізованими.

У першій половині 1919 р. відбувались бої військ ЗУНР з польськими військами. УГА здобула низку перемог. У районі м. Чортків 25 тис. українських вояків примусили відступити 100-тисячну польську армію, добре озброєну і підсилену французами. І тільки зовнішні чинники та брак матеріально-технічного забезпечення врятували супротивника від воєнної поразки. Цей відчайдушний контрнаступ 7–28 червня 1919 р. увійшов в історію під назвою Чортківська офензива. Успішно діяли українські загони на Волині, загрожуючи перервати залізничне сполучення єдиного осередку польського урядування – м. Львова з Польщею.

Становище на фронті різко змінилося навесні 1919 р. після прибуття з Франції декількох польських дивізій під командуванням генерала Галлера. Навчені й озброєні державами Антанти, зокрема Францією, дивізії розпочали великомасштабний наступ на ЗУНР.

Не дивлячись на відчайдушний опір УГА, українських партизанських загонів у середині липня 1919 р. польські війська окупували Галичину, Західну Волинь. УГА та уряд ЗУНР змушені були відступити за р. Збруч. Було ліквідовано структуру української державності, будь-який опір польській адміністрації придушувався. Керівники Антанти і США схвалили рішення, згідно з яким польському урядові надавалася свобода дій, аж до застосування збройних сил у Східній Галичині.

На Буковині восени 1918 р. виникли два органи влади: український Крайовий комітет і румунська Національна рада. В листопаді 1918 р. у Чернівцях відбулося 40-тис. народне віче, де пролунав заклик: "Хочемо до України!". В деяких районах поряд з австрійською адміністрацією почали створюватись ради. Викликані з Румунії війська швидко придушили ці паростки української влади. 11 листопада вони зайняли Чернівці, а згодом і окупували усю Буковину, а також територію Бессарабії.

Найбільше невдоволення це викликало в Хотинському повіті, де переважало українське населення. Там вибухнуло повстання. В ніч на 28 січня 1919 р. місцеві підпільники й партизани розгромили румунський полк і вступили до Хотина. В місті було створено український орган влади – Хотинську директорію. Але румунські війська невдовзі знову заволодили Хотином, змусивши загони повстанців перейти через Дністер на територію України.

Після розпаду Австро-Угорської імперії Закарпаття увійшло до складу незалежної України. Там почали виникати ради робітничих депутатів, розгорнулася боротьба селян за землю. Однак на початку 1919 р. західну частину Закарпаття захопила Чехословаччина, а південно-західну – Румунія.

На Закарпатських всенародних зборах, скликаних 21 січня 1919 р. в окупованому чехословацькими військами Хусті, було проголошено злуку/об'єднання з Україною. Пізніше в умовах угорської революції в Закарпатті було встановлено радянську владу. Радянський уряд Угорщини надав Закарпаттю територіальну автономію, було прийнято декрет про конфіскацію поміщицьких земель і передачу їх у всенародну власність,

розпочалася націоналізація підприємств. Після поразки угорської революції Закарпаття знову окупували чеські та румунські війська. За Сен-Жерменським (1919) міжнародним договором Закарпаття було включено до складу Чехословаччини.

У жовтні 1920 р. країни Антанти підписали Паризький протокол, який визнавав Бессарабію за Румунією.

Таким чином, користуючись зі становища Польща, Чехословаччина і Румунія поділили між собою значну частину українських етнічних земель. Ця історична кривда залишила глибокий слід у пам'яті народу і не послабила його прагнення до возз'єднання.